סיכום חומר הלימודים בהיסטוריה

בהתאם לתוכנית הלימודים הגמישה

תשפ"ה

שאלון: 29215

חלק שני:

שואה

ערך: עדו ישראלי

הבהרה: הסיכום מביא את חומר הלימוד הנדרש לבגרות בתמציתיות, אך לעיתים מופיעות שאלות בבחינת הבגרות שקשה לענות עליהן בלי לקרוא את ספר הלימוד עצמו. אומנם אלה מקרים לא רבים, אבל גם הם קורים. בקיצור: אם הלך לכם- מחמאות אלי, אם לא- הזהרתי אתכם...

תוכן

צמיחת המשטרים הטוטליטריים 3

נאציזם 5

האידיאולוגיה הנאצית 5

דרכי עליית הנאצים לשלטון והתבססותם בו 6

א. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד יהדות 6

הזיקה בין האידיאולוגיה הנאצית לאנטישמיות המודרנית והמסורתית. 6

ב. שלבים במדיניות האנטי יהודית של הנאצים בגרמניה בשנים 1933-1938. 7

תעמולה נאצית אנטי יהודית 7

1938 שנת המפנה וההסלמה- ליל הבדולח ומאסר ההמונים 8

מלחמת העולם השנייה 9

מהלכים עיקריים: 1939-1941 9

1941-1942 הרחבת הלחימה לחזיתות השונות: 11

1944-1945 מאבק מכריע וסיום המלחמה: 12

ה. גורל היהודים במלחמת העולם השנייה – השואה 13

1939-1941 צעד ראשון: 13

יוני 1941-מאי 1945 צעד שני: "הפתרון הסופי" 14

גורל היהודים בצפון אפריקה 15

חסידי אומות העולם 16

התמודדות היהודים עם מציאות החיים בימי השואה 16

העמידה היהודית: "קידוש החיים" 16

פעילות עזרה וסעד 16

חינוך ותרבות 17

לימוד תורה, קיום מצוות ופנייה אל רבנים בשאלות הלכתיות ובהנהגת החיים 17

היודנרט - הנהגה במלכוד 17

הנהגת הרבנים 18

התנגדות מזוינת לנאצים 19

מרד גטו וורשה 20

המרד במחנות ההשמדה 20

שארית הפלטה- ההתמודדות עם החזרה לחיים 20

מחנות העקורים 20

תנועת הבריחה- ההעפלה לארץ ישראל 21

הכחשת השואה 21

צמיחת המשטרים הטוטליטריים

משטרים טוטליטאריים – קומוניזם ופשיזם

הזעזועים החברתיים והתרבותיים שלאחר מלחמת העולם הראשונה הביאו לעלייתם של משטרים טוטליטאריים באירופה. משטרים אלו נקטו בשלטון יחיד, התנגדו לדמוקרטיה והגבילו את חירויות האדם והאזרח. למרות הדמיון בשיטות הפעולה של המשטרים השונים, הרקע האידיאולוגי שלהם היה שונה ולעיתים אפילו מנוגד.

נסקור את האידיאולוגיות הקומוניסטית והפשיסטית (האידיאולוגיה הנאצית תידון בנפרד), ונלמד מדוע וכיצד יישומן של האידיאולוגיות הללו הוביל ליצירת משטרים טוטליטאריים.

קומוניזם (שיתופיות) – שיטה חברתית-כלכלית שדוגלת בביטול המעמדות הכלכליים על ידי חלוקה שוויונית של הנכסים והתוצרת לכל אדם לפי צרכיו, ויחד עם זאת דורשת מכל אדם לפעול לטובת החברה כפי יכולותיו.

תפיסה זו התפתחה באירופה, החל ממחצית המאה הי״ט, בתגובה לעוני המחפיר שממנו סבלו המוני פועלים שהיו נתונים במקרים רבים לשרירות ליבם של בעלי המפעלים. ההבטחה לחברה חדשה ומתוקנת סחפה המוני אנשים ברחבי אירופה, ובמיוחד בארצות שבהם הייתה מצוקה כלכלית חמורה. מלחמת העולם הראשונה דרדרה את רוסיה למשבר חמור עקב מיליוני ההרוגים וההוצאות הכלכליות האדירות, כאשר מנגד משפחת הצאר המשיכה לנהל אורח חיים ראוותני. ב-25 באוקטובר 1917, השתלטו הקומוניסטים בראשות ולדימיר אילי׳ץ׳ לנין (1870-1924) על מוסדות הממשלה, בתחילה ללא אלימות, אבל בתוך זמן קצר הידרדרה רוסיה למלחמת אזרחים אלימה ועקובה מדם שנמשכה עד 1921. בסיום המלחמה התייצב השלטון הקומוניסטי, ונוסדה ׳ברית המועצות׳. לנין וממשיכיו פנו ליישום האידיאולוגיה הקומוניסטית.

המאפיינים של המשטר הקומוניסטי:

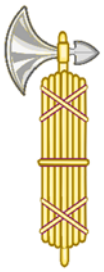
פיקוח על הכלכלה – הגשמת הסיסמא: כל אדם יעבוד כפי יכולתו ויקבל תמורה על פי צרכיו׳ חייבה יצירת משק ריכוזי שיוכל לווסת את חלוקת העבודה והמשאבים בהתאם לצרכי החברה מצד אחד, ובהתאם ליכולות של הפרטים השונים מצד שני. במסגרת זו כל הרכוש הפרטי הולאם (=נעשה לרכוש המדינה) ויושמו תכניות חומש (=תכנית לחמש שנים) שפירטו את היעדים הכלכליים של המדינה.

מפלגה אחת– נאסרה כל התארגנות פוליטית למעט המפלגה הקומוניסטית וכל מערכות השלטון (בתי משפט, משטרה, צבא) הוכפפו למפלגה זו.

דיכוי חירויות הפרט – הוקמה משטרה חשאית שקטעה באיבה כל מחשבה שנתפסה של התנגדות לשלטון. חופש הביטוי בוטל לחלוטין. התקשורת הציבורית הייתה נתונה בידי השלטון הקומוניסטי ושמשה שופר תעמולה.

שלטון יחיד – מנהיגי הקומוניזם דרשו נאמנות מוחלטת לעקרונות הקומוניסטיים. יוסף סטאלין (1878-1953) שעלה לשלטון אחרי לנין היה אדם תאב כוח שקיים שלטון יחיד בלתי מוגבל וחיסל את יריביו הפוליטיים. שלטון היחיד של סטאלין הידרדר במהירות לשלטון טרור, שבו כל מי שנחשד בפשעים נגד המדינה והעם הושלך למחנות עבודה בסיביר. בפקודתו נרצחו למעלה מ – 10 מיליון בני אדם. במקביל הוא הפעיל מערכת תעמולה שבמרכזה פולחן אישיות, שבה תואר כ׳שמש העמים׳, וכמי שאינו טועה לעולם.

המשטר הקומוניסטי והיהודים:
לנין וסטאלין לא היו מוכנים להכיר בזכותם של היהודים להגדרה עצמית או לאוטונומיה תרבותית. הם כפו על היהודים התבוללות תרבותית (אסימילציה). הוקמו סקציות (מחלקות) יהודיות בתוך המפלגה הקומוניסטית שנודעו בשם 'יבסקציה' והם חיסלו את מוסדות הקהילה היהודית, אסרו על הפצתם של ספרי קודש ואסרו על חינוך דתי. היבסקציה פעלה לטיפוח תרבות יהודית חילונית בעזרת האידיש. החל מסע רדיפות נגד פעילים ציוניים והם הושלכו לכלא או נשלחו למחנות עבודה בסיביר. למרות זאת נמשכה פעילות ציונית במחתרת.

פשיזם – מקור המילה בלטינית שפירושה 'אגודה' של זרדים העוטפים גרזן. 'אגודה' זו נישאה ביד משרתיהם של בעלי הסמכות ברומא העתיקה וביטאה את עוצמתם. זהו דגם נוסף של משטר טוטליטארי. המושג נטבע על ידי בניטו מוסוליני שהיה ראש ממשלת איטליה בשנים 1922-1943.
האידיאולוגיה הפשיסטית גורסת שכוחה של המדינה נמצא באחדותה. בניגוד לקומוניזם שדרש אחדות והתגייסות על מנת לספק את צרכי הפרט, באידיאולוגיה הפשיסטית האומה או המדינה עומדות מעל הפרט. האדם הפרטי מממש את עצמו רק דרך היותו משרתה של המדינה.
המאפיינים של המשטר הפשיסטי:
המנהיג – ערכיה של האומה באים לידי ביטוי מיטבי במנהיג האומה. כיוון שהמנהיג, ורק הוא, מבין את רוח האומה הוא מורם מעם והוא שמעצב את האומה ומוסדותיה ללא שום ערעור.
האליטיזם – הפשיזם מיישם את אי השוויון על ידי חלוקת האומה לבני הקבוצה האליטיסטית – המנהיגים שלהם יש חלק בשלטון ולמונהגים שצריכים לציית להם.
דיכוי חירויות הפרט – כיוון שתמצית הפשיזם הוא אחדותה של האומה או המדינה כעומדת מעל הפרטים והמדינה היא ערך עליון, אין במדינה הפשיסטית מקום ליצירה חופשית או לחופש ביטוי ומחשבה. מתבטל ערכם של הפרטים במדינה.
שבח המלחמה והאלימות - שיאה של המסירות למדינה הוא בהקרבת החיים במלחמה נגד לאומים אחרים, ומכאן שהפשיזם מקדם עימותים לאומיים שבהם יכולה האומה לרכוש לעצמה תהילה ותפארת.
לאומנות – בין הלאומים מתקיים מאבק שבו הפרטים צריכים להיאבק על הישרדותם באמצעות המסירות למדינה.

הפשיזם בעולם – מדינות אחדות באירופה (איטליה, ספרד, רומניה ועוד) וכן מדינות נוספות בעולם אמצו דגמים פשיסטיים במידה כזו או אחרת מתוך רצון להדגיש את חשיבותן ועוצמתן הלאומית וכפתרון למשברים חברתיים. בשנות ה-40 שיתפו מפלגות פשיסטיות פעולה עם המשטר הנאצי, כמו בהונגריה ורומניה.

סיכום –האידיאולוגיות הקומוניסטית והפשיסטית דגלו בפתרון מהפכני וטוטאלי של העוולות החברתיות והפגיעה בזהות הלאומית. כדי להגשים את הרעיונות המהפכניים בצורה מהירה וכוללת הוקמו משטרים טוטליטאריים שכפו את האידיאולוגיות – הקומוניזם והפשיזם - באמצעות

תעמולה, חינוך וטרור. לאחר כיבוש איטליה על ידי בעלות-הברית בשנת 1944 הגיעה לסופו המשטר הפשיסטי באיטליה. המשטר הקומוניסטי בברית-המועצות קרס לאחר פירוקה של ברית-המועצות בשנים 1990-1991.

נאציזם

האידיאולוגיה הנאצית

תורת הגזע- על פי האידיאולוגיה הנאצית מחולק המין האנושי לגזעים שאינם ניתנים לשינוי:

	הגזע הארי	הגזע הסלאבי	גזעים נחותים	תת גזע
מי כלול בגזע?	עמי מערב אירופה ובמיוחד גרמניה והעמים הנורדים	עמי מזרח אירופה (רוסיה, פולין, ליטא וכד')	כושים, אסיאתיים, צוענים.	יהודים
תכונות פיזיות	בלונדיני, עיניים תכולות, גבוה.			שיער שחור, אף גדול, רגליים עקומות.
תכונותיו התרבותיות	הגזע העליון, השליט, יוצר תרבות. תכונותיו: אמיץ, חזק, קשוח, קשור לטבע.	גזע העבדים, נועדו לשרת את הגזע הארי. לא מסוגלים ליצר תרבות אלא רק להשתמש בה.	מעמד נחות שלא זכאי להתקיים בחברה ארית טהורה.	הורסי תרבות, מזיקים.

הרייך השלישי- הנאצים שאפו להקים אימפריה חדשה שתשלוט בעולם במשך למעלה מ-1,000 שנים, ולשם כך הם טענו כי יש לשמור על הגזע הארי בטהרתו.

מבצע T4 אותונזיה (=המתת חסד)- כדי למנוע לידתם של אנשים נכים וחולים, הפוגעים בטהרת הגזע הארי ועולים למשק הגרמני כסף רב בטיפול בהם, החל היטלר במבצע עיקור של בעלי מוגבלויות, במהלכו עוקרו 400,000 אזרחים גרמנים. לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה החליט היטלר לעלות שלב והחל ברצח בעלי המוגבלויות וחולי הנפש. המבצע הופסק רשמית לאחר התנגדות עממית שהונהגה על ידי הכומר קלאוס פום גאלן, אך בפועל הוא נמשך עד תום מלחמת העולם השנייה. במסגרת זו נרצחו כ-200,000 חולי נפש ובעלי מומים.

מרחב המחיה- על פי עקרון זה על גרמניה לכבוש שטחים נוספים, בעיקר במזרח אירופה: שטחי הדגן של אוקראינה ומקורות הנפט והמחצבים של הקווקז, כדי שהעם הגרמני ישוב להיות אימפריה שלטת בעולם, ויוכל לבטא את כשרונו ויצירותיו.

מיין קמפף- (="מלחמתי" או "מאבקי") הוא ספר שכתב אדולף היטלר בזמן ישיבתו בכלא בעקבות ניסיון ההפיכה שכשל בשנת 1923. בספר פירט היטלר את משנתו הפוליטית ותוכניותיו לעתידה של גרמניה. היטלר מציג חזון של קץ העולם בגין מעשיו של היהודי (עמ' 65): "אם ינצח היהודי את עמי תבל בעזרת האני ־ מאמין המרקסיסטי שלו, אזי יהיה ניצחונו אות לגסיסת האנושות, וכדור הארץ ישוב לנוע באתר ריק מאדם, כמו לפני שנים". בסוף הפרק השני מופיעה הצהרת אמונה של היטלר:

"מאמין אני היום, שאני פועל ברוחו של בורא עולם הכול יכול: בכך שאני מתגונן מפני היהודי אני נאבק למען פועל ידו של אדון עולם" (תפסיק לבלבל את המוח ע.י).

דרכי עליית הנאצים לשלטון והתבססותם בו

מינויו של היטלר לקאנצלר (=ראש ממשלה)- לאחר הפסדה של גרמניה במלחמת העולם הראשונה היא סבלה מקשיים כלכליים בגלל הקנסות שהוטל עליה לשלם למדינות המנצחות, האבטלה גברה, המורל היה נמוך, ממשלות קמו ונפלו בזו אחר זו ולא הצליחו לייצב את המצב. ב-30 לינואר 1933 מינה הנשיא היידנבורג את היטלר לקנצלר גרמניה מתוך תקווה שהוא יצליח לחלץ אותה מהמשבר.

חוק ההסמכה- חודש לאחר עלייתו לשלטון ערך היטלר בחירות בהם זכה רק ב44% מהקולות. כדי לפטור בעיה זו ולחוקק חוקים כרצונו הורה היטלר על מאסרם של חברי פרלמנט מהמפלגות היריבות וב-23 במרץ 1933 העביר חוק שאומר שמכאן ואילך הממשלה יכולה לחוקק חוקים ללא אישור הפרלמנט. היטלר הבין שהגרמנים מיחסים חשיבות לחוק וסדר ולכן דאג לעגן את המהפכה בחוק.

לאחר כחודשיים חוקק היטלר חוק האוסר פעילות של מפלגות אחרות, וב"בחירות" שנערכו בנובמבר 1933 זכה היטלר לרוב מוחלט בפרלמנט (נו, באמת ממש קשה כשאתה המפלגה היחידה)

א. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד יהדות

הזיקה בין האידיאולוגיה הנאצית לאנטישמיות המודרנית והמסורתית.

	שנאת ישראל המסורתית (ימי הביניים)	האנטישמיות המודרנית	האנטישמיות הנאצית
הגורמים לשנאה:	1. רקע דתי: היהודים הואשמו בהריגת ישו"ו, ויכוחי דת. 2. רקע כלכלי: היהודי מלווה בריבית= לא מתאמץ ומתעשר בקלות על חשבון הגוי.	1. אמנסיפציה- יהודים קבלו מעמד שווה והדבר עורר קנאה. 2. סוציאליזם- כנ"ל. 3. תורת הגזע- גילויים 'מדעיים' על גזיים שונים. 4. צמיחת הלאומיות באירופה- היהודים היו מיעוט נבדל ושונה מהרוב.	1. תורת הגזע: היהודים הם גזע נחות שפוגם בגזע העליון 2. היהודים גרמו לבעיות שיש לגרמניה: כניעה במלחה"ע הראשונה, בעיות בכלכלה, פגיעה במדינה על ידי תמיכה ברעיון הקומוניסטי.
	היהודים הם מיעוט זר ושונה במנהגיו ואין מי שיגן עליו		
ביטויי השנאה	פוגרומים, עלילות דם במיוחד בפסח בטענה שהיהודים משתמשים בדם נוצרי שרצחו לאפיית המצות, אזור מגורים נפרד- בדרך כלל רובע עני.	1. הגבלת מספר היהודים במוסדות להשכלה גבוהה. 2. מאמרים וקריקטורות אנט' בעיתונות. 3. מפלגות אנט'	1. בידוד היהודים וסילוקם מעמדות השפעה על ידי חוקים. 2. מאמרים אנט' 3. בידוד חברתי 4. עידוד הגירה
מטרת הפגיעה	1. המרת דתם.	1. ביטול השוויון שניתן ליהודים	א. סילוק היהודים מאירופה.

	2. נישולם מעמדות מפתח כלכליות במיוחד בערים המעורבות.	2. הגבלת השפעתם בחברה	ב. השמדת היהודים
האם ליהודי יש דרך להינצל?	על ידי המרת דת- אבל לא תמיד זה עוזר.	לא כל כך, השנאה לא על רקע דתי ולכן המרת דת לא תועיל.	לא, עליו לעזוב את אירופה.

ב. שלבים במדיניות האנטי יהודית של הנאצים בגרמניה בשנים 1933-1938.

תעמולה נאצית אנטי יהודית

המשרד לענייני תעמולה- המשרד הוקם ב-5 במרץ 1933 ופעל עד לסוף מלחמת העולם השנייה. תפקידו העיקרי היה להשליט את האידאולוגיה הנאצית בחברה הגרמנית ובראשו עמד יוזף גבלס שר"י (=שם רשעים ירקב) . כל הפרסומים, הספרים, העיתונים ויצירות האומנות היו צריכים לקבל את אישור המשרד קודם פרסומם וכך היה לשלטון הנאצי פיקוח מלא על כל המסרים שקיבלו אזרחי גרמניה.

דר שטימר (=המסתער)- התעמולה הנאצית הופצה ברדיו, בקולנוע, בכרזות רחוב ובכל דרך אפשרית, מפיץ מרכזי של התעמולה היה העיתון 'דר שטימר' של יוליוס שטרייכר (הוצא להורג לאחר המלחמה) שהודפס בכחצי מיליון עותקים והפיץ שקרים ושנאה נגד היהודים.

אנטישמיות במערכת החינוך- בבתי הספר שונו תוכניות הלימוד והותאמו לאידיאולוגיה הנאצית. ספרי הלימוד תיארו את נבזותם של היהודים ואת הדרך להתגונן מפניהם. אין פלא שבוגרי החינוך הגרמני הפכו לחיילים ממושמעים כשבגרו, והגשימו את האידיאולוגיה עליה הם חונכו.

פגיעה בתחום הכלכלי

חרם כלכלי : חודשיים לאחר עליית היטלר לשלטון הוכרז ה-1 באפריל 1933 כיום חרם על בתי עסק יהודים. חיילי S.A עמדו בפתח בתי העסק ומנעו כניסת גרמנים. זו הייתה הפעולה הראשונה הממוסדת ברמה הארצית נגד היהודים, והנאצים בחנו את תגובת החברה הגרמנית ששיתפה ברובה פעולה עם החרם. ארה"ב ומספר מדינות באירופה הטילו בתגובה חרם מידי על הייבוא מגרמניה, וכך הופסק החרם לאחר יום.

אריזציה : העברת רכוש היהודים לידי הגרמנים. השלטון הנאצי החרים מפעלים של יהודיים ופיצה את בעליהם בסכומים אפסיים. עסקים יהודיים לא פורסמו בעיתונות, ולעיתים צולמו גרמנים שקנו אצל יהודים דבר שהביא להכפשת שמם בחברה והרתיע אחרים מלעשות זאת. יהודים שעזבו את גרמניה לא יכלו לקחת את רכושם איתם, ובסופו של דבר עבר רוב הרכוש היהודי בגרמניה לידי השלטון הנאצי, הרכוש נאמד בכ-38 מיליארד דולר (כחצי מתקציב מדינת ישראל לשנה).

פגיעה בתחום התרבותי:

"הצו להחזרת הפקידות המקצועית על כנה" : התקבל ב-7 באפריל 1933, במסגרת החוק סולקו עובדי מדינה יהודים ממשרותיהם (כדי לפנות משרות לגרמנים). בין המפוטרים : פקידים, מורים, מרצים באוניברסיטאות, שופטים, רופאים, עורכי דין ועוד. ביניהם אלברט איינשטין, בעל פרס נובל בפיזיקה, שפוטר מהאקדמיה למדעים ורכושו הוחרם.

איסור השחיטה- באותו החודש נאסרה שחיטה יהודית כשרה, השחיטה הוצגה כמעשה אכזרי וברברי של היהודים.

שריפת הספרים: במאי 1933 התקיימה שריפת ספרים שנכתבו ע"י סופרים והוגי דעות יהודים ומתנגדי הנאציזם במקומות מרכזיים בגרמניה. המרכזי בניהם היה כיכר האופרה בברלין, שם נשרפו כ-20,000 ספרים. הייניך היינה, יהודי מומר מגדולי הספרות והשירה בגרמניה, אמר בשנת 1820: "במקום שבו שורפים ספרים ישרפו גם בני אדם". בהמשך נאסרו השמעתן של יצירות מוסיקליות ומחזות שחיברו יהודים.

פגיעה בתחום החברתי:
ליהודים נאסרה הכניסה למקומות ציבוריים כמו: בתי קפה, גנים ציבוריים, בתי קולנוע ותיאטרון. הם נאלצו לנסוע בקרונות מיוחדים והוגבלו בישיבה על ספסלים ציבוריים. הבידוד החברתי נעשה בסיועם של האזרחים הפשוטים ש"יישרו קו" עם מדיניות הממשלה והתרחקו מחברתם של היהודים. אומנם היו יוצאים מהכלל שהגנו על היהודים תוך סיכון עצמי אך רבים יותר שיתפו פעולה עם הנאצים והיו אדישים לגורל היהודים.

חוקי נירנברג: שני חוקים שחוקקה המפלגה הנאצית ב-1935, ששללו את אזרחותם של היהודים וממילא את זכויותיהם.

"**חוק אזרחות הרייך**" - קבע כי אזרח גרמני הוא בעל "דם גרמני" או קרוב לו ונאמן לרייך, ורק הוא יהיה בעל זכויות פוליטיות ואזרחיות מלאות. המישלינג (בני תערובת) הוגדרו גם הם בחוק: שני סבים יהודים נחשב מישילינג מדרגה ראשונה ודינו כיהודי אם היה רשום בקהילה יהודית, סבא אחד יהודי נחשב מישילינג מדרגה שנייה ודינו כגרמני.

"**החוק להגנת הדם גרמני והכבוד הגרמני**"- איסור על נישואים ויחסים מחוץ לנישואים עם יהודים. נישואים אלו שהתקיימו מחוץ לגרמניה יבוטלו. איסור על היהודים להעסיק עוזרות בית מתחת לגיל 45. איסור על היהודים להניף את דגל הלאום הגרמני.

משמעות החוקים: עבור המשטר הנאצי: תורת הגזע מוגדרת כחוק, כלומר, האידיאולוגיה הנאצית הפכה לחוק של המשטר, בסיס למדיניות אנטי יהודית בהמשך. עבור היהודים: היהודים נותרו חסרי זכויות פוליטיות וחסרי הגנה, דבר שהגביר את הלגיטימציה לפגיעה בהם.

1938 שנת המפנה וההסלמה- ליל הבדולח ומאסר ההמונים
בשנת 1938 חלה הקצנה במדיניותה של גרמניה הן כלפי היהודים והן כלפי מדינות האזור.

1. מדיניות החוץ: היטלר ניצל את החולשה שגילו מדינות אירופה כאשר סיפח את אוסטריה ואת חבל הסודטים אל הרייך בניגוד לחוזה ורסאי, והתכונן למלחמה כדי לכבוש שטחים נוספים.

2. מדיניות כלפי היהודים: לאחר כישלון ועידת אוין בה התברר ששום מדינה לא מעוניינת לקבל אליה יהודים, הבין היטלר שהיהודים בידיו והוא יכול לעשות בהם כרצונו ואף מדינה לא תתנגד.

סימון היהודים- היהודים נדרשו להוסיף את האות J לדרכונם, על מנת לבודדם יותר מהחברה.

תהליך האריזציה התגבר– רכוש היהודים נגזל בכפיה, חשבונות הבנק של היהודים נחסמו והם יכלו למשוך סכום זעום בלבד. בריונים הסתובבו ברחובות וסחטו מהיהודים כסף, מכוניות ותכשיטים.

עידוד הגירת היהודים מהרייך- לאחר סיפוח אוסטריה (1938) "הצליח" אדולף איכמן, בעזרת החרמת הרכוש והפעלת אלימות, לגרום לעזיבתם של כ-140,000 מתוך 210,000 יהודי אוסטריה.

גירוש זבונשיין - בפולין נחקק חוק השולל מה"אוסטיודן" (=יהודים בעלי אזרחות פולנית שגרים בגרמניה) את אזרחותם. בתגובה, גירש היטלר כ-17,000 יהודים לפולין, כדי שיספיקו לעבור לגבולותיה לפני שיתחילו לאכוף את החוק החדש. אך פולין לא אפשרה ליהודים להיכנס, והם נשארו בעיירת גבול קטנה בשם זבונשיין. שם שהו במהלך החורף הקשה באוהלים, בדירים ובאורוות ונגרם להם סבל רב.

ליל הבדולח - הרשל גרינשפיין, צעיר יהודי בן 17, התנקש בחיי דיפלומט גרמני בצרפת כמחאה על ההתעללות בהוריו שהיו חלק ממגורשי זבונשיין. דבר זה היווה עילה לפוגרום שיזם שר התעמולה יוזף גבלס בתמיכתו של היטלר, שהתקיים בלילה בין ה-9 ל-10 בנובמבר. בפוגרום נרצחו כמאה יהודים, מאות חנויות, בתים ובתי כנסת הוצתו ונהרסו, וכ-30 אלף יהודים נשלחו למחנות ריכוז למתנגדי השלטון.

הנאצים הציגו את הפוגרום כתגובה "ספונטנית" לרצח הדיפלומט, אך ליל הבדולח, על שם הזכוכיות המנופצות של בתי העסק היהודים, תוכנן שבועות לפני שפרץ. מטרתו הייתה להביא להגירת היהודים, אחרי שהחקיקה לא הביאה למימוש מלא של מטרה זו.

מספר ימים לאחר מכן, הוחלט על שורה של גזירות חדשות שהשלימו את תהליך האריזציה, הוצאת היהודים ממוסדות החינוך ופגיעה כלכלית קשה בעקבות לקיחת כספי הביטוח שלהם. על היהודים היה לשלם קנס קיבוצי בגובה מיליארד מארק, ונאסר על הפצת עיתונים יהודים. גם גזירות אלו רצו להחיש את מנוסתם ולהפוך את גרמניה לנקייה מיהודים.

1938 כשנת מפנה:

* לראשונה מתקיימת פגיעה פיזית ביהודים ולא רק באמצעות תקנות וחוקים.
* לראשונה מתקיים פוגרום גדול בהיקף ארצי המגובה ע"י השלטון.
* נידוי סופי של היהודים מחיי הכלכלה של גרמניה באמצעות ההשתלטות על רכושם.

<u>מלחמת העולם השנייה</u>

מהלכים עיקריים: 1939-1941

הסכם ריבנטרופ מולוטוב: היטלר חשש ממלחמה בשתי חזיתות בו זמנית ועל כן חתם הסכם אי לוחמה למשך 10 שנים עם בריה"מ. ההסכם נחתם ב23 באוגוסט 1939 בין שר החוץ הגרמני- ריבנטרופ, לשר החוץ הרוסי- מולוטוב. להסכם היה גם נספח סודי בו סיכמו ביניהם רוסיה וגרמניה על חלוקתה של פולין. ב-1 בספטמבר 1939 שבוע לאחר חתימת ההסכם, כשהוא נהנה משקט מהחזית הרוסית פלש היטלר לפולין ובכך התחיל למעשה את מלחמת העולם השנייה.

הצדדים במלחמה: מדינות הציר- הסכמים שכרתו ביניהם שלוש מדינות תוקפניות: גרמניה, איטליה ויפן שהשתלטו עוד קודם למלחמה על מדינות אחרות כשהן משתמשות באמצעי טרור.

גרורות הציר- למדינות הציר הצטרפו מדינות נוספות בעיקר במזרח אירופה: רומניה, הונגריה, סלובקיה ועוד, צבאותיהם ומשאביהם הועמדו לטובת מדינות הציר.

בעלות הברית- מול מדינות הציר היו אנגליה וצרפת. שאר המדינות כמו נורבגיה, הולנד, בלגיה ועוד ניסו לשמור על ניטרליות, וקיוו שהמלחמה תפסח מעליהם.

הפלישה לפולין- ב-1 בספטמבר חוצים מיליון וחצי חיילים גרמניים את הגבול הפולני ללא הכרזת מלחמה, הכניסה מלווה בהתקפה מהאוויר. בריטניה וצרפת הציגו אולטימאטום בפני היטלר לעצור את הפלישה ולסגת מפולין אחרת יממשו את התחייבותם לפולין, האולטימאטום לא נענה וב-3 בספטמבר הכריזו בריטניה וצרפת מלחמה על גרמניה וכך החלה למעשה מלחמת העולם השנייה.

האסטרטגיה הגרמנית התבססה על שיטת הבליצקריג ("מלחמת בזק"), מתקפה המבוססת על הפתעה, שילוב כוחות אוויר, ים ויבשה, פגיעה באוכלוסייה האזרחית בשטח האויב באמצעות הפצצה מהאוויר של ערים, כפרים ודרכי תחבורה על מנת לזרוע בהלה ואיבוד עשתונות בקרב האויב.

תוך פחות מחודש הצבא הפולני חוסל, הבירה ורשה נכנעה ופולין חולקה בין רוסיה וגרמניה כשהרוסים מממשים את הסעיפים הסודיים של הסכם "ריבנטרופ - מולוטוב" ומשתלטים על מזרח פולין ואילו גרמניה מספחת אליה את מערב פולין ובמרכז פולין מקימה מדינת חסות (פרוטקטורט) שנקרא אזור הממשל הכללי ("גנרל גוברנמן") ובראשה מושל גרמני בשם ד"ר הנס פרנק.

כיבוש מדינות צפון ומערב אירופה- בשעה שגרמניה השתלטה על פולין, בריטניה וצרפת גילו התאפקות מוזרה של חוסר פעילות, מצב זה נקרא "המלחמה המדומה" והוא נמשך יותר מחצי שנה והגרמנים ניצלו זאת להמשך הקרבות. לאחר כיבוש פולין, פנה היטלר לכבוש את מערב אירופה. דנמרק נכנעה ובגלל שהדנים נחשבו כחלק מהגזע הארי המלך וממשלתו נשארו. לאחר מכן כבש היטלר את נורבגיה שכיבושה הושג באמצעות שיתוף הפעולה של קוויזלינג, משתף פעולה נורבגי שהפך לשליט בובה ושמו הפך לשם נרדף לבוגד.

לאחר נפילת נורבגיה, נכנעת הולנד לאחר 4 ימים של התקפות מסיביות מהאוויר בשיתוף פעולה של בוגדים הולנדים, המלכה ההולנדית וממשלתה נמלטו לאנגליה ובמקומה מונה מושל נאצי שעמד בראש השלטון בהולנד.

הבלגים ניסו לעקב את התקדמות הגרמנים עד לבוא העזרה הבריטית-צרפתית, אך הגרמנים חדרו לבלגיה מדרום כשהם מתקדמים במהירות מכיוון התעלה, המלך הבלגי נכנע וחיל המשלוח הבריטי שכלל למעלה מ-350 אלף חיילים, נלכד בצפון צרפת בחוף דנקרק. היה חשש שאותו כוח יחוסל על ידי הגרמנים ובמבצע נועז, במשך שבוע ימים התגייסו כל הבריטים בעלי כלי שיט ופינו בחזרה את החיילים לבריטניה תחת מטר הפגזות והפצצות. טייסי חיל האוויר הבריטי ניהלו קרב מול הטייסים הגרמניים שהייתה להם עדיפות.

כך נסללה הדרך לגרמנים לחדור לצרפת בלי כל התנגדות. צרפת נכנעה וחולקה לשניים: הצפון כולל העיר פריז תחת שליטה ישירה של גרמניה, ואילו בדרום הוקמה מדינת חסות שבירתה העיר וישי. כניעת צרפת סימלה את החיסול הסופי של הסדר האירופאי שנקבע בחוזה ורסאי. הייתה זו שעתו הגדולה של היטלר, כל המעצמות באירופה חוץ מבריטניה היו נתונות תחת שלטונו או בברית אתו

והיה נדמה להיטלר ולעולם ששום כוח לא יוכל לעמוד מול מלחמת הבזק של מכונת המלחמה הגרמנית.

הקרב על אנגליה- לאחר נפילת צרפת, היטלר ציפה שבריטניה תחתום אתו על חוזה שלום וכך תוכל האימפריה הבריטית להתקיים לצידה של האימפריה הגרמנית החדשה. צ׳רצ׳יל דחה כל הצעת שלום של היטלר ולכן החליט היטלר לתקוף את הבריטים. לגרמנים היה יתרון אווירי עצום וגם כיבוש נורבגיה, דנמרק, ארצות השפלה וצרפת, סיפקו לחיל האוויר בסיסים קרובים יותר לתעלה, כך שניתן היה לפגוע בכל מטרה בריטית. אלפי מטוסים גרמנים הפגיזו את בריטניה במשך ימים ולילות כשהם זורעים מוות והרס. בספטמבר 1940 גרינג התחיל להפציץ את לונדון ב״בליץ״. ב״בליץ״ נהרגו כ-40 אלף בריטים ורובעים שלמים נהרסו לחלוטין. תושבי בריטניה ירדו מדי לילה למקלטים ולתחנות הרכבת התחתית, הם פינו את הילדים לערי השדה אבל הרוח הבריטית לא נשברה. סייעו לכך: א. נאומיו המעודדים של צ׳רצ׳יל. ב. המטוס הבריטי ה״ספיטפייר״, הוכיח את עליונות על ה״מסרשמיט״ הגרמני. ג. המצאת הרדאר שנכנס באותה תקופה לשימוש עזרה להתריע מפני כל תקיפה ועל ידי כך יכלו הבריטים למצוא מחסה.

לראשונה נחלה גרמניה הנאצית תבוסה ונופץ המיתוס של גרמניה הבלתי מנוצחת. על כך אמר צ׳רצ׳יל: ״מעולם לא היו רבים כל כך חבים כה הרבה למעטים כל כך״.

1941-1942 הרחבת הלחימה לחזיתות השונות:

מבצע ברברוסה והחזית המזרחית- ב22 ליוני 1941 הפר היטלר את הסכם ריבנטרופ-מולוטוב ופלש עם צבאו לרוסיה. הצבא הרוסי היה מופתע לחלוטין וספג אבדות קשות. בשלושת חודשי הלחימה הראשונים נהרגו כמיליון וחצי חיילים רוסים, למעלה משלושה מיליון חיילים נישבו, אלפי מטוסים רוסים הושמדו על הקרקע. הגרמנים הגיעו כמעט עד למוסקבה והטילו מצור על סטלינגר שבצפון, המצור נמשך כ-30 שבועות ובמהלכו מתו מיליונים מרעב ומהפגזות, אולם הגרמנים לא הצליחו למוטט את ברית המועצות, והסיבות העיקריות לכך:

1. החורף הרוסי פגע בהתקדמות הגרמנית, הדלק בטנקים קפא ולחיילים לא היה ציוד מתאים ללחימה בקור שכזה.

2. הרוסים נקטו בשיטת האדמה החרוכה, והרסו את כל התשתיות שבאזורי הכיבוש לפני נסיגתם. הדבר היקשה על הגרמנים ודרש מהם ליצר קווי אספקה ארוכים ופגיעים.

השיקולים של היטלר לצאת למבצע ברברוסה:

1. היטלר מעולם לא ויתר על רעיון של מרחב המחייה לעם הגרמני, הוא ראה ברוסיה את אותם שטחים, באוקראינה את אסם התבואה, בקווקז את מקורות הנפט והמחצבים. העם הרוסי שהוא מגזע נחות, סלבי, אמור לשמש כעבדים לגזע העליון, הגזע הארי.

2. היטלר ראה באידיאולוגיה הקומוניסטית אידיאולוגיה מתחרה לאידיאולוגיה הנאצית, הוא ראה בקומוניזם המצאה יהודית שרוצה להשליט את הגזעים הנחותים על העליונים, מדברת ומטיפה לאחווה עולמית ואפילו לביטול המדינות ושלום עולמי ולכן המערכה נגד ברית המועצות לא התנהלה אך ורק במבצע צבאי.

פרל הרבור והצטרפות ארה"ב למלחמה- דצמבר 1941: היפנים החלו בכיבוש מנצ'וריה שבסין ב-1937, והשתלטו על הערים הגדולות של סין, קוריאה ווייטנאם. לארה"ב היו אינטרסים כלכליים וצבאיים במזרח הרחוק ובמיוחד בסין והיא לא ראתה בעין יפה את ההתקפה של יפן. ארה"ב מטילה חרם על מכירת נפט, ברזל וחומרי גלם ליפן, היא מקפיאה את יחסיה עם יפן. רוזוולט עוזר לסינים במלחמה שלהם נגד יפן באמצעות סחורות ואמצעים צבאיים ואז היפנים מחליטים להפתיע את ארה"ב בכיבוש הבסיס הימי "פרל הרבור" האמריקאי.

ב7.12.1941, תקפו מטוסים יפנים מתוך נושאות מטוסים את הפיליפינים, הונג-קונג, תאילנד ופרל הרבור. המטוסים היפנים השמידו למעלה מ-150 מטוסים אמריקאים על הקרקע, 19 אוניות אמריקאיות ניזוקו והושמדו.כ-200 הרוגים וכ-450 פצועים. ארה"ב הכריזה מלחמה על יפן, בריטניה מצטרפת אליה, גרמניה ואיטליה מכריזות מלחמה על ארה"ב וכך המלחמה הופכת למלחמה עולמית.

הניצחון הגרמני- בתחילת שנת 1942, כוחות מדינות הציר - גרמניה, איטליה ויפן נמצאות בעליונות כמעט מוחלטת, הצבא הגרמני הכובש נמצא עמוק בתוך רוסיה, וגרמניה שולטת על כל מרכז ומזרח אירופה. יפן מצליחה תוך תקופה קצרה להשתלט על אזורים עצומים באזור האוקיינוס השקט, כולל המושבה מליה, סינגפור (נמל בריטי) וממשיכה בהרחבת שטחיהם במזרח הרחוק.

1944-1945 מאבק מכריע וסיום המלחמה:

כניעת גרמניה- המתקפה הרוסית שהחלה עם בלימת הגרמנים בסטלינגרד התרחבה. לאחר שחרור השטחים הכבושים ברוסיה, המשיך הצבא האדום לשחרר את המדינות הכבושות במזרח אירופה. במקביל שחררו החיילים האמריקאים והבריטים את מערב אירופה ודהרו גם הם לעבר ברלין. באפריל 1945 נכנס הצבא האדום לברלין, היטלר התאבד וב-8 למאי 1945 בא הקץ לשלטון הרייך השלישי.

הטלת פצצת אטום על יפן- ב-26 ביולי הוגש ליפן על ידי בעלות הברית אולטימאטום שנודע בשם: "הכרזת פוטסדאם" ובו שמונה תנאי כניעה. במשך חודש יולי השמיעו היפנים הצהרות הססניות. בסופו של דבר, החליט הנשיא טרומן (שנכנס לתפקיד באפריל 1945, אחרי מותו של רוזוולט), להטיל פצצת אטום על יפן. הנימוק הרשמי של טרומן להטלת הפצצות היה "הצורך להציל מאות אלפים אמריקנים ויפנים כאחד" שכן היה חשש שהמשך המלחמה יגבה קורבנות רבים נוספים. יחד עם זאת , נראה כי היו סיבות נוספות כמו הרצון לבדוק את הנזק האמיתי שגורמת הפצצה. פצצת האטום הראשונה, מסוג אורניום, הוטלה על הירושימה ב-6.8.1945 וגרמה למותם של כ-80 אלף איש ולחורבנה של כל העיר. ב-9.8.1945 הטילו האמריקאים את פצצת האטום השנייה, מסוג פלוטוניום, על העיר נגסאקי. פצצה זו גרמה להרס של כמחצית העיר ולמותם של כ-50 אלף איש. ב-10.8.1945 העבירה ממשלת יפן הודעת כניעה. בתחילת ספטמבר 1945 חתמו היפנים על מסמכי הכניעה ובזה הגיעה לסיומה מלה"ע ה-2.

ה. גורל היהודים במלחמת העולם השנייה – השואה

1939-1941 צעד ראשון:

התעללות ביהודים והשפלתם- עם כיבוש פולין נפלו לשליטת הגרמנים כ-2,500,000 יהודים. הגרמנים התנהגו באלימות במיוחד ליהודים בעלי לבוש מסורתי אותם ראו בכרזות התעמולה בגרמניה וכאן לראשונה נפגשו איתם פנים אל פנים. הם השפילו אותם בדרכים שונות: קיצצו את זקניהם, חייבו אותם לשאת שלטים מבזים, לטאטא רחובות, ועוד.

הקמת מחנות עבודה וכפייה- הגרמנים הקימו מאות מחנות עבודה בכפייה בפולין וניצלו את כח האדם של היהודים והפולנים למען התעשייה הגרמנית. אך היו שנחטפו לעבודות כפיה מזדמנות שכללו פינוי הריסות, סלילת כבישים, הטיית נהרות וכד'. החטופים לא תמיד שבו לביתם חלקם נהרגו או מתו בגלל תנאי העבודה הקשים.

אגרת הבזק של היידריך- איגרת הבזק של היידריך נשלחה ב-21 בספטמבר 1939 ע"י ריינהרד היידריך, ראש משטרת הבטחון, למפקדי האייזנצגרופן והתייחסה ליהודי פולין הכבושה בשני שלבים:

• שלב ראשון – טווח מידי:

א. הוראה לריכוז היהודים במספר ערים גדולות בשטח הגנרל גוברמן, סמוך למסילות ברזל כדי שיהיה קל להעביר אותם בעתיד. קהילות קטנות המונות פחות מ-500 איש יועברו לערים הגדולות

ב. הקמת יודנראט (מועצת זקנים) במקומות בהם רוכזו היהודים. שישאו במלוא האחריות לביצוע הפקודות של הגרמנים.

ג. המשך תהליך האריזציה – העברת רכוש יהודי לידיים אריות תוך התחשבות בצרכים הכלכליים והביטחוניים של גרמניה, ולכן בשלב זה לא גורשו יהודים שיכלו לתרום לכלכלה הגרמנית.

• שלב שני– הטווח הרחוק – "מטרה סופית":

באיגרת הבזק של היידריך אין הבהרה מהי "המטרה הסופית". הדעה הרווחת היא כי לא מדובר ב"פיתרון הסופי", מפני שבשלב זה לא הייתה קיימת תוכנית לחיסולם הפיזי של היהודים וההוראה לריכוזם נועדה לבודד אותם בלבד.

משמעות אגרת הבזק של היידריך – מימוש האידיאולוגיה הנאצית:

א. שלילת זכויותיהם האזרחיות הבסיסיות של יהודי פולין וערעור הבסיס הכלכלי שלהם.

ב. בידוד היהודים עד שיוחלט מה לעשות איתם.

הקמת הגטאות- מטרות הקמת הגטו מבחינת הגרמנים:

א. בידוד היהודים מסביבתם וריכוזם לשם פיקוח עליהם ביתר קלות.

ב. ניתוק הקשר בין הקהילות היהודיות השונות.

ג. נישול היהודים מרכושם ע"י הגברת האריזציה.

ד. שימוש ביהודים ככוח עבודה.

ה. הפיכת היהודים לתָת אדם תוך הכחדתם בתנאי המצוקה בגטו.

על הגטאות שמרו מסביב חיילי S.S. גרמניים, ולרוב פעלה המשטרה הפולנית בגטאות הגדולים והייתה אחראית על הכניסה והיציאה מהגטו. המשטרה היהודית שהייתה זרוע של היודנראט סייעה למשטרה הגרמנית ולמשטרה הפולנית בפיקוח על הגטו מבפנים.

מפני שלא הייתה הוראה מפורשת להקמת הגטאות, הם לא הוקמו באותו הזמן ולא הייתה אחידות באופן סגירתם וברמת השמירה עליהם. הגטאות הראשונים הוקמו בסוף שנת 1939, אך רובם הוקמו בין השנים 1940-1941. הגטאות הגדולים הוקפו בחומות אבן, עץ או טייל, בעוד גטאות קטנים כלל לא סומנו או הוקפו. לדוגמא: גטו לודז' – היה סגור וכל כניסה ויציאה ממנו הותנתה באישור הגרמנים. ואילו גטו ורשה – מנה בשיאו כ-500 אלף יהודים והיה מוקף חומה שלאורכה ניצבו שומרים גרמנים ופולנים במטרה למנוע בריחות והברחות. אך למעשה, היו יהודים שהורשו לצאת מהגטו ולפולנים לא מעטים היה אישור להיכנס אליו.

בגטו שררה צפיפות רבה, והיה מחסור חמור באוכל, תרופות, עצים להסקה, וצרכי מחיה בסיסיים. מערכת הביוב לא עמדה בעומס וקרסה והדבר גרם להתפרצותן של מגפות, נוסף לרבים שמתו מקור ומרעב.

יוני 1941-מאי 1945 צעד שני: "הפתרון הסופי"

מבצע ברברוסה וראשית פעילות הרצח של האיינזצגרופן- מבצע ברברוסה היה אות הפתיחה לרציחות ההמוניות של היהודים וזאת מכמה סיבות:

1. אידיאולוגי – מאבק בין שתי אידיאולוגיות סותרות – הקומוניזם והנאציזם. הקומוניזם, התבסס על כתביו של קרל מרקס ("המניפסט הקומוניסטי") שהיה יהודי, ולכן המלחמה בקומוניזם נתפסה כחלק מהמלחמה ביהודים.

2. מספר היהודים ו"מרחב מחייה" – כחלק מהאידיאולוגיה הנאצית, היה להגדיל את "מרחב המחייה" של הגזע הארי באמצעות פינוי השטחים הכבושים והעברת אוכלוסייה ארית לשטחים אלו. עם כיבוש שטחים עצומים מברית המועצות, נפלו בידי הגרמנים כ-2 מיליון יהודים. לכן, היו חייבים למצוא פתרון אחר ליהודים מריכוזם ובידודם כפי שעשו עד כה.

3. כחלק מההכנות לפלישת גרמניה לברית המועצות, הוכשרו האייזנצגרופן – יחידות שהצטרפו לצבא הגרמני ותפקידן היה לטהר את השטח שנכבש. הם רצחו את מתנגדי המשטר והיהודים, ועודדו את האוכלוסיה המקומית לפעול באופן זהה. בנוסף לכך, גם מדינות העולם לא הביעו התנגדות נמרצת למעשי הגרמנים, והעובדה שהיו שרויים במלחמה חיזקה את התחושה כי אין להתייחס לדעת הקהל העולמית שכמעט ולא נשמעה בכל מקרה.

במהלך מבצע ברברוסה נרצחו כמיליון וחצי יהודים על ידי האיינזצגרופן. שיטת הרצח הייתה דומה בכל המקומות: זמן קצר לאחר כיבוש המקום נדרשו היהודים להתייצב במקום מרכזי להעברה למחנה עבודה. היהודים שהגיעו הובלו לאתר הסמוך לעיר שם הוכנו בורות מראש או שהיה עליהם לחפור אותם. היהודים נדרשו להתפשט והוצאו להורג בירייה. שיטה זו הייתה איטית, "יקרה" בגלל התחמושת ש"בוזבזה", וגם לא נעימה לביצוע ועל כן חיפשו דרכי השמדה יעילות יותר.

הקמת מחנות ההשמדה וועידת ואנזה- הקמת מחנה ההשמדה חלמנו: מחנה ההשמדה הראשון שהוקם באוקטובר 1941. למחנה הובלו יהודים מהאזור כולו, שם הוכנסו לטירה והצטוו להתפשט. הם הועלו למשאיות גז ולאחר שנחנקו במהלך הנסיעה, הורדו גופותיהם ונקברו בקברי אחים. לקראת סיום המלחמה הוצאו הגופות ונשרפו על מנת לטשטש ראיות. בשיטה זו נרצחו מעל ל-300 אלף יהודים.

ב-20 לינואר 1942 כינס ריינהרד היידריך נציגים בכירים ממשרדי הממשלה השונים לוועידה בווילה ברחוב ואנזה. מטרת הוועידה הייתה לתאם בין כל הגופים הקשורים להשמדת היהודים כדי שהביצוע יהיה יעיל. בראש מנגנון גירוש היהודים עמד אדולף אייכמן שדאג לאיסוף היהודים והובלתם בקרונות אל מחנות ההשמדה.

לאחר הועידה הוקמו שלושה מחנות השמדה: בלזץ', סוביבור וטרבלינקה- בהם היו חדרי גזים קבועים. במחנות אלו נרצחו תוך שנתיים למעלה ממליון וחצי יהודים. (טרבלינקה – כ-870 אלף, סוביבור – כ-400 אלף, בלזץ – כ-600 אלף).

מיידנק – שימש כמחנה לשבויי מלחמה עד שנת 1941. בשנת 1942 הוחלט לבנות בו תאי גזים ומשרפות. המחנה פעל עד שצבא ברית המועצות שחרר את כל אזור לובלין ביולי 1944. במיידנק הושמדו כ-300 אלף איש, כ-100 אלף מתוכם יהודים.

אושוויץ בירקנאו – מחנה ההשמדה הגדול מכולם. את הבאים קידם שלט "העבודה משחררת" ורופאים נאצים ערכו סלקציה כאשר 70% נשלחו להשמדה מיידית, והיתר נשלחו למחנות עבודה. באושוויץ נרצחו כ-1.2 מיליון איש, מתוכם כ-1.1 מיליון יהודים מרחבי אירופה.

האקציות בגטאות, והשילוחים למחנות ההשמדה- מבצע איסוף היהודים בגטאות כדי לשלוח אותם אל מחנות ההשמדה נקרא 'אקציה' (=מבצע). כדי למנוע התנגדות הוסבר לתושבי הגטו כי הם עוברים למחנה עבודה במזרח ואף ניתן להם לחם כצידה לדרך. עם הזמן האקציות נעשו אכזריות ואלימות יותר.

הקורבנות הועלו על קרונות משא בהם שהו ימים שלמים בצפיפות ללא מים, אוכל, שרותים, רבים מצאו את מותם ברכבות. כאשר הגיעו המשלוחים למחנות ההשמדה הורדו הנוסעים ונדרשו להתפשט, להסתפר ו"להתקלח". לאחר אטימת החדרים בהם הצטופפו האנשים הזרימו הגרמנים גז שחנק אותם. לאחר חיפושים אחר חפצי הערך בגופות הקורבנות, נשלחו הגופות לשריפה, והשלל מוין ונשלח לגרמניה.

חיסול המחנות וצעדות המוות- לקראת סיום מלחמת העולם השנייה, 1944-1945, עם התקדמות צבא ברית המועצות, האסירים שנותרו במחנות הוצעדו אלפי קילומטרים לכיוון גרמניה ואוסטריה בחורף הקשה של אירופה, בתנאים בלתי אנושיים ללא ביגוד, מזון או אמצעים רפואיים. אסירים שלא עמדו בקצב נורו במקום ואחרים מצאו את מותם בקור ובחולי. בצעדות נרצחו כ-250 אלף אסירים, כ-150 אלף מתוכם יהודים.

מטרת הצעדות לא עוגנה בכתב, אך מחקרים מצביעים על מספר מטרות עיקריות:

1. המשך הרצח ההמוני של היהודים שנותרו בחיים לאחר סגירת מחנות ההשמדה.
2. העלמת הפשעים – לא יישארו ניצולים שיוכלו לספר על הנעשה במחנות ההשמדה.
3. ניצול האסירים לעבודות כפייה בגרמניה שיסיעו למאמץ המלחמתי ולכלכלת גרמניה.
4. שימוש בניצולים כקלף מיקוח במידת הצורך, במשא ומתן עתידי.

גורל היהודים בצפון אפריקה

מדינות צפון אפריקה היו תחת חסותן של מדינות אירופאיות שנכבשו/שיתפו פעולה עם הנאצים, והתושבים היהודים סבלו מיחס קשה מצד השלטונות. אולם בשונה ממדינות אירופה לא נעשו צעדים מעשיים ליישום 'הפתרון הסופי' ויהודי צפון אפריקה לא נשלחו למחנות ההשמדה.

לוב- נשלטה ע״י איטליה וב-1942 הוקמו בה מחנות עבודה בהם מתו יהודים מתשישות ומחלות. בנוסף, גורשו כ-400 יהודים למחנות עבודה בגרמניה שם מתו רבים מהם ממחלות והתעללות.

מרוקו ואלג׳יר- היו תחת חסות ממשלת צרפת הכבושה, ובנוסף לחוקים המפלים שנחקקו בשתי מדינות אלה, נשללה אזרחותם של יהודי באלג׳יר והם חויבו ללכת עם אות קלון.

תוניס- היחידה שסבלה מכיבוש גרמני ישיר וגם שם נחקקו חוקים מפלים, הוחרם רכוש יהודי והוקמו מחנות עבודה.

חסידי אומות העולם

גם בתקופה חשוכה זו של האנושות היו אנשים בודדים שמצפונם לא נתן להם לעמוד מנגד והם סייעו ליהודים בשעתם הקשה על ידי החבאתם/ העברתם למקומות בטוחים יותר/ הזנתם/ וכד׳ תוך כדי סיכון עצמי וסיכון בני משפחתם שעונש מוות ציפה להם במידה ויתפסו. בפולין בה נרצחו הכי הרבה יהודים נמצאו גם הכי הרבה חסידי אומות העולם.

בין חסידי אוה״ע ניתן למצוא גם גרמנים כמו הרמן גרבה- שהעסיק יהודים רבים במפעלו, ללא תועלת כלכלית, רק כדי להגן עליהם. ואפילו חייל גרמני, אנטון שמיד, שהציל כ-250 יהודים כשסיפק להם דרכונים מזויפים, וסייע למחתרת בגטו ווילנה. במכתבו האחרון לפני שהוצא להורג כתב לאשתו: ״פעלתי כאדם ולא רציתי לפגוע באף אחד״.

התמודדות היהודים עם מציאות החיים בימי השואה

העמידה היהודית: ״קידוש החיים״

את האמירה ׳קידוש החיים׳ טבע הרב יצחק ניסנבוים בגטו וורשה:

> ״זוהי שעה של קידוש החיים, ולא של קידוש המוות (כלומר, לא למות על קידוש ה׳). בעבר דרשו אויבים את הנשמה והיהודי הקריב את גופו על קידוש השם. אבל עכשיו הצורר הגרמני דורש את הגוף היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו, לשמור על חייו״

אמירה זו של ׳קידוש החיים׳ כוללת:

א. על היהודי לשמור על חייו ובזה יפר את עצת הגרמנים ששואפים להשמיד את העם היהודי.

ב. גם הדרך להישרדות צריכה להיות בדרך של מוסריות ולא בפגיעה בזולת וחיים על חשבונו.

פעילות עזרה וסעד

עזרה ממוסדת- בגטאות פעלו ארגוני עזרה וסעד שחלקם אף קיבלו סיוע מחוץ לגטו כמו למשל ארגון הג׳וינט האמריקאי שהעביר ציוד ומזון לגטאות (עד לכניסתה של ארה״ב למלחמה והכרזתה כמדינת אויב). כמו כן הוקמו ארגוני סיוע בתוך הגטו כמו ארגון ה׳צנטוס׳ שדאג לילדי גטו ורשה או וועדי בתים שהוקמו בגטו וורשה כדי לסייע לדיירים. ארגונים אלה הקימו מטבחים ציבוריים וחילקו בהם מעט אוכל שלא היה בו כדי לפתור את מצוקת הרעב ששררה בגטאות, אך היה בו כדי לעודד ולהפיח רוח של תקווה.

עזרה לא ממוסדת- מתוך ערבות הדדית סייעו היהודים זה לזה גם כאשר העזרה הממוסדת פסקה. הסיוע היה במילת עידוד או בנתינת פרוסת לחם אחרונה לחבר הגווע מרעב. היו גם קבוצות, בעיקר של נשים, שדאגו ותמכו זו בזו כמו ״העשירייה״, קבוצה של עשר נשים בוגרות ׳בית יעקב׳ בפולין שסייעו זו לזו באושוויץ.

חינוך ותרבות

ערך 'קידוש החיים' התבטא גם בקיומם של חיי תורה ותרבות שהעניקו לחיים משמעות תוך כדי מאבק קיומי.

הנאצים אסרו על הקמת מוסדות חינוך וכך נותרו הילדים הצעירים ללא מסגרת, למרות זאת הוקמו מוסדות חינוך לא רשמיים שכללו: לימוד קרוא וכתוב, לימוד תורה, ולימודים במקצועות השונים. תנועות הנוער נטלו חלק פעיל בארגון מסגרות חינוך חלופיות, והמקצועות נלמדו בעברית.

במקומות אחדים יזם היודנראט פעולות תרבות וכך הקל על מצוקת האמנים שקבלו שכר על פעילותם, אך בעיקר סייע לתושבים להשתחרר מעט ממציאות הגטו הקשה ולהשיב רוח לחייהם. בגטו וילנה הוקם תאטרון שהעלה למעלה ממאה הצגות מול אולמות מלאים, והשאלת הספר ה-100,000 מספריית הגטו נחגגה אף היא. בגטו ורשה הוקמה מקהלת ילדים ותנועות הנוער הפעילות התרבותית התמקדה במידה רבה בחיי הרוח היהודית והיא ביטאה את כוחה של רוח האדם ורוחו של העם היהודי שלמרות כל הקשיים לא נשבר ברוחו.

תיעוד האירועים, כתיבת מכתבים ו 'צוואות רוחניות', היו גם הם חלק מניסיון ההנצחה של הקורבנות וחלק ממתן משמעות לחיים וגם למוות כחלק מתפיסת 'קידוש החיים'.

לימוד תורה, קיום מצוות ופנייה אל רבנים בשאלות הלכתיות ובהנהגת החיים

הגרמנים אסרו במקומות רבים תפילה בציבור, שמירת חגים, ברית מילה וכד' אך היהודים המשיכו בקיום חיי התורה ככל הניתן ולעיתים גם במצבים של פיקוח נפש. מתוך השאלות הרבות שהופנו לרבנים בזמן השואה מצטיירים תנאי החיים הקשים מהם סבלו השואלים, אך מאידך ניתן לראות את הרצון לשמור את ההלכה ולקיים את דבר ה' גם בשעות הקשות ביותר.

שאלות רבות שהופנו לרבנים עסקו בדיני נפשות, ועל הרבנים רבצה אחריות כבדה במתן התשובה שכן הם לא יכלו להתייעץ עם רבנים אחרים, לא היה להם ספרים, את התשובות הם היו צריכים לתת מיד כאשר הם עצמם סובלים מרעב וממתח רב. להלן מספר דוגמאות לשותי"ם בשואה:

שאלה: האם ילד שעוד לא הגיע לגיל בר-מצווה יכול כבר להניח תפילין בברכה שמא לא יגיע לגיל בר מצווה?
תשובה: כן, ואכן השואל נלקח באקציית הילדים בגטו קובנא בג' ניסן ולא זכה להגיע לבר-מצווה.

שאלה: האם מותר לתת ילדי ישראל לעכו"ם שיטמנם עד לאחר המלחמה... מאחר שספק גדול אם יישארו ההורים בחיים, והתינוקות הללו ייטמעו בין הגויים ולא יידעו עמם ומולדתם?
תשובה: מותר מכיוון שיש כאן הרבה ספקות, ספק אם ההורים ימותו, וגם אם ימותו אולי המאמצים יחזירו אותם לקהילה היהודית.

שאלה: האם מותר להוציא את בני מרשימת המשולחים למוות כאשר ידוע שבמקומו יכנס ילד אחר?
תשובה: הרב שתק ולא יכול היה לענות, אך האב פירש את שתיקתו כאיסור ולא הוציא את בנו.

היודנרט - הנהגה במלכוד

על פי '**איגרת הבזק**' נצטוו היהודים להקים בכל קהילה מועצת זקנים=יודנראט, שהייתה למעשה ההנהגה היהודית בגטאות. מצד אחד- היו היודנראט אחראים לביצוע פקודות הגרמנים כמו: ענידת

הטלאי, גיוס לעבודות כפייה, ואפילו סימון התושבים המיועדים למשלוח למחנות ההשמדה. ומצד שני- ביוזמתם הם דאגו לארגון חיי הגטו כמו: אספקת מזון, תברואה, דיור, הקמת בתי מלאכה, מוסדות עזרה ותמיכה, מוסדות חינוך ועוד. במזרח אירופה היו רוב היודנראטים אחראים על קהילתם בלבד, ואילו במערב אירופה (צרפת, הולנד) היה היודנראט אחראי על כל המדינה. ראוי לציין שרוב חברי היודנראטים לא שרדו את השואה, הם ובני משפחתם היו הראשונים ששילמו בחייהם אם פקודה לא בוצעה כהלכה.

ראשי היודנרט הלכו על חבל דק: מצד אחד הם נאלצו לציית לגרמנים- שאם לא כן, היו הגרמנים מבצעים את הגזרות בעצמם ביתר אכזריות. ומהצד השני רצו לדאוג לחיי היהודים ולהיטיב עם בני קהילתם. מצב זה העמיד אותם בפני דילמות קשות, למשל: את מי לשלוח לעבודת הכפייה? בחירה אקראית או לפי כח פיזי? האם לאפשר לעשירים לפדות את עצמם והכסף ישמש לטובת הקהילה?

הגרמנים העדיפו שההנהגה הנבחרת תהיה מקובלת על הציבור היהודי וכך גם יצייתו לו יותר, אך כאשר היודנראט לא שיתף איתם מספיק פעולה הם החליפו אותו באנשים בעלי אינטרסים אישיים ששיתפו איתם פעולה.

בגטו וורשה מינו הגרמנים את **אדם צ'רניאקוב** ליו"ר היודנראט. צ'רניאקוב, מהנדס במקצועו, היה גם קודם לכן ממנהיגי הקהילה בוורשה והיה סגן ראש הקהילה קודם לכן. הוא ניסה למנוע ככל יכולתו את התערבות הגרמנים בחיי הגטו, הקים מערכת סיוע לתושבי הגטו, ואף אפשר הברחת אוכל לגטו למרות הסיכון שבדבר. כשהחלו הגירושים מגטו וורשה למחנה ההשמדה טרבלינקה סירב צ'רניאקוב למלא את דרישתם של הנאצים להכין רשימות של מגורשים, והחליט להתאבד. יהי זכרו ברוך!

בקובנה נבחר ד"ר **אלחנן אלקס**, רופא במקצועו, ודמות מוכרת בהנהגת העיר. במשך כל כהונתו נהג ברגישות רבה בתושבי הגטו ואף סייע לחברי המחתרת לצאת מהגטו ולברוח ליערות.

לעומתם בגטו לודז' מינו הגרמנים את **מרדכי רומקובסקי** שלא היה חלק מהנהגת הקהילה קודם לכן. דמותו הייתה שנויה במחלוקת, רומקובסקי סבר שאם היהודים יהיו יעילים לגרמנים אז הם ישאירו אותם בחיים. בהתאם לתפיסתו הוא פתח בתי מלאכה רבים בגטו שסיפקו מדים וצרכים אחרים לגרמנים. במקביל הוא הקים מוסדות בריאות, חינוך וסעד ובעקבות פעילותו היה גטו לודז' הגטו המאורגן ביותר והוא גם הגטו האחרון ששרד עד כמעט סוף המלחמה. אולם מאידך רומקובסקי התנהג ביהירות, רדף אחרי השררה ודיכא כל התנגדות לנאצים.

כשנדרש רומקובסקי לשלוח יהודים למחנות ההשמדה, הוא העדיף לשלוח ילדים וזקנים שסיכויים לחיות פחות יותר, מתוך אמונה שאם בגטו יישארו החזקים יותר- הגטו ישרוד.

הנהגת הרבנים

במשך דורות היו הרבנים חלק מרכזי מהנהגת הקהילה. בזמן השואה הייתה הזדמנות לרבנים רבים לעזוב את בני קהילתם ולהינצל, ואכן היו כאלה שעשו זאת. אולם רבנים רבים בחרו להישאר עם בני קהילתם והמשיכו להנהיגם, להורות הלכות, ולעודד את הרוח גם בשעות הקשות ביותר.

אחת השאלות הקשות איתה התמודדו הרבנים היא: האם להגדיר את השואה כשעת שמד- שאז על היהודי למסור נפשו אפילו על איסור קל, או שכיוון שהגרמנים הורגים כל יהודי גם אם הוא לא שומר תורה ומצוות לכן אין צורך למסור את הנפש על כל איסור קל? רוב הפוסקים הכריעו שאין זו

שעת שמד וכי יש לעבור איסורים על מנת לחיות. כך למשל הורה הרב אהרונסון לברך 'שהכל נהיה בדברו' על מרק עם שבלולים- שהיה האוכל היחיד שהגיע לאסירים, כדי לחזק את אמונת האנשים שבאמת הכל נהיה בדברו!

יחד עם זאת, במקרים בהם לא היה סכנת נפשות הורו הרבנים להמשיך לשמור את חוקי התורה, וכך התנגד הרב קרליבך להכנסת בשר לא כשר לבתי יתומים ואלמנות בעיר המבורג (בתחילת השואה) בטענה שאפשר לוותר על אכילת בשר.

האדמו"ר מפיאסצנה- ערב המלחמה, הקים האדמו"ר מפיאסצנה (=עיירה קטנה ליד וורשה) ישיבה בוורשה בה למדו כ-300 תלמידים, ובזמן המלחמה עבר האדמו"ר לוורשה להיות ליד תלמידיו. בביתו בגטו התקיימו תפילות, הוקם מטבח כשר לפליטים, הוא ערך 'טיש' בשבתות ובמועדים ונשא דרשות לעידוד תושבי הגטו. לאחר מרד גטו וורשה הוא גורש למחנה ההשמדה מיידנק ושם נרצח.

התנגדות מזוינת לנאצים

בשלב הראשון נאבקו היהודים על עצם החיים וניסו לשרוד על אפם וחמתם של הגרמנים, ולכן התנגדות מזוינת נראתה חסרת סיכוי ומגבירה את הסיכוי למות. אולם גם לאחר שהחלו הגרמנים בהשמדת היהודים רוב היהודים לא פנו להתנגדות מזוינת מכמה סיבות:

א. הגרמנים שמרו את ההשמדה בסוד, והיהודים לא העלו על דעתם שהגרמנים משמידים יהודים.
ב. רבים האמינו שאם יהיו לתועלת לגרמנים הם ישרדו, ולבסוף כשהגרמנים שלחו אותם להשמדה לא היה להם הכלים הארגוניים והציוד הנדרש להתמרד.

למרות זאת היו יחידים וקבוצות שבחרו במרד, בעיקר בני נוער נלהבים שלא היו צריכים לשאת בעול המשפחה או הקהילה. וגם הם עשו זאת רק לקראת חיסול הגטאות ולא לפני כן.

אחד מציוני הדרך החשובים לתנועת המרד הוא כרוז שכתב אבא קובנר בגטו וילנה בטבת 1942, כרוז שהופץ גם בשאר הגטאות, ובו קריאה לנוער היהודי: "אל נלך כצאן לטבח! אחים, מוטב ליפול כלוחמים בני-חורין מלחיות בחסד מרצחים!"

הקשיים שעמדו בפני ארגוני המורדים:

א. **נשק**: קשה היה להשיג נשק בגטו המבודד, וגם ארגוני מחתרת מבחוץ לא הרבו לסייע ליהודים.

ב. **תמיכת הציבור**: המחתרות לא נהנו מתמיכת הציבור בגטאות שסבר שמרידה היא מעשה חסר אחריות שעלול לסכן את כל תושבי הגטו ולגזור עליהם עונש מוות מידי. כך היה בגטו וילנה שבלחץ הציבור הסגיר את עצמו ראש המחתרת יצחק ויטנברג לגרמנים.

ג. **עיתוי המרד**: כדי לנסות שלא לסכן את אנשי הגטו ואולי אף לזכות לשיתוף פעולה מצד הציבור, נבחר עיתוי המרד לזמן חיסול הגטו כך שכבר לא יהיה מה להפסיד. אולם גם אז לא תמיד שיתפו תושבי הגטו פעולה כמו שהיה בגטו וילנה שרוב הציבור האמין לגרמנים שרק שולחים אותם למחנות עבודה ולכן לא הצטרף למרד שבסופו של דבר נכשל.

מרד גטו וורשה

בין ה-23 ביולי ל-21 בספטמבר 1942 נשלחו כ-300,000 מיהודי גטו ורשה למחנה ההשמדה טרבלינקה. בגטו נותרו כ-50,000 יהודים שהתגבשה בהם תודעת המרד והם החלו בהתארגנות. בגטו פעלו כמה מחתרות:

אי"ל (הארגון הלאומי הלוחם)- הורכב משלושת תנועות הנוער: 'השומר הצעיר', 'עקיבא' ו'דרור', ובהמשך הצטרף גם 'הבונד'. בראש אי"ל עמד מרדכי אנילביץ'. לארגון היו כמה עשרות אקדחים ורימונים והיה חסר לו ציוד צבאי רב.

אצ"י (האיגוד הצבאי היהודי)- הוקם על ידי תנועת הנוער בית"ר ובראשו עמדו פאבל פרנקל ודוד אפלבאום. אצ"י היה ארגון מקצועי יותר והיו בו מחלקות: רפואה, כספים, הנדסה ועוד. היה לו נשק רב יחסית וחבריו קבלו אימונים צבאיים.

שני הארגונים לא התאחדו עד סוף המלחמה ושיתפו פעולה בצורה חלקית בכך שהם חילקו את אזורי הלחימה בגטו ביניהם. אולם הפעם גם האוכלוסיה שנותרה בגטו שיתפה פעולה עם המחתרות, והיא בנתה מקומות מסתור ומאגרי מזון לקראת המרד.

בי"ב שבט 1943 ניסו הגרמנים לבצע אקציה נוספת אך הם נתקלו בהתנגדות שהסבה להם אבדות, ולא הצליחו להוציא את מספר היהודים שתכננו לכתחילה, היה ברור שהדבר לא יעבור בשתיקה. בערב פסח הגיעו כאלפיים חיילים גרמנים מצוידים בטנקים והחלו לחסל את הגטו. כבר בהתחלה נפגע טנק וגרמנים נפגעו, ובהמשך הקרבות אף הונף דגל כחול לבן לצד דגל פולין מעל מפקדת האצ"י. לאחר שלושה ימים שינו הגרמנים את הטקטיקה והחלו לשרוף בית אחר בית והשליכו גז לתעלות הביוב ובכך אילצו את היהודים לצאת. רק לאחר חודש לחימה הודיעה הגנרל שטרופ: "אין עוד רובע יהודי בוורשה". על פי דיווחיו נהרגו 16 גרמנים, אבל נראה שהוא ניסה להפחית במספר ההרוגים כדי לא להתפדח.

המרד במחנות ההשמדה

הנאצים הפעילו מערך הטעיה כדי למנוע התנגדות של הקורבנות שלא ידעו שהגיעו למחנה השמדה. מרגע הגעתם של האסירים ועד להשמדתם עבר פרק זמן קצר ביותר שלא אפשר לאסירים להבין את המציאות ולהתנגד אליה. למרות זאת גם במחנות ההשמדה פרצו מרידות בעיקר על ידי האסירים שהוחזקו במקום לעבודות שרות וידעו את ייעודו של המחנה.

בקיץ 1943 פרצה מרידה בטרבלינקה ובעקבותיה הושבת המחנה ונסגר. כך היה גם בסוביבור בחורף של אותה השנה. באושוויץ הצליחו אסירים יהודים לפוצץ אחת משלוש המשרפות במחנה ההשמדה. רוב המורדים נהרגו במהלך המרידות או שנתפסו והוצאו להורג, ורק יחידים הצליחו לצאת לחופשי.

שארית הפלטה- ההתמודדות עם החזרה לחיים

מחנות העקורים

לאחר שחרור מחנות הריכוז וההשמדה על ידי בעלות הברית, ליהודים רבים לא היה לאן לחזור. חלקם נותרו ללא קרובי משפחה וחלקם רצו לעלות לא"י ולא לשוב לעיר מולדתם. כך הפכו חלק מהמחנות למחנות פליטים ליהודים.

בשלב הראשון דאגו בנות הברית וארגוני הסיוע לשיקום מצבם הרפואי הירוד של הפליטים. במחנה העקורים ברגן בלזן לדוגמא, נפטרו במהלך השבועות הראשונים לשחרור כ-28,000 יהודים. רבים מתו ממחלות מעיים בגלל האוכל הרב שאכלו בבת אחת לאחר ששנים חיו ברעב.

בשלב השני לאחר שהתייצב מצבם הפיזי החל הטיפול והסיוע הנפשי. לניצולי השואה היה קשה לשוב לחיים רגילים כאשר הם נותרו חסרי כל, חסרי משפחה, חסרי טעם לחיים... אט אט החלו להתפתח במחנות העקורים חיי תרבות: הוקם תאטרון, נוסד עיתון, החלו לפעול חיי הדת בעזרת רבנים מצבאות בעלות הברית, הוקמו מוסדות חינוך לילדים שמעולם לא זכו לשבת ללמוד, זוגות התחתנו והביאו ילדים לעולם (ביניהם גם כאלה שהיו נשואים קודם לכן ואיבדו את כל משפחתם בשואה), וכך החל תהליך שיקום ארוך של ניצולי השואה.

למרות הסיוע הרב שניתן להם, סבלו הניצולים במחנות העקורים מתנאים פיזיים קשים, צפיפות וחוסר פרטיות, והחמור מכל היה תלותם בחסדי אחרים בלי יכולת לשלוט בגורלם ולהקים חיים עצמאיים חדשים. החל משנת 1946 החלו יושבי המחנות למחות ולהפגין למען סידור עניינם, בסופו של דבר, בתהליך הדרגתי, פורקו מחנות הפליטים עד תחילת שנות ה-50, ו-250 אלף היהודים ששכנו בהם מצאו מקלט במדינות שונות. למעלה ממחצית הפליטים (136 אלף) עלו לישראל, 80 אלף נוספים היגרו לארצות-הברית, והאחרים היגרו למדינות שונות ברחבי העולם.

תנועת הבריחה- ההעפלה לארץ ישראל

רבים מהעקורים רצו לעלות לא"י ולהתחיל בה חיים חדשים, אולם הבריטים לא נתנו לפליטי השואה להגיע לארץ כדי שלא להכעיס את הערבים. גם וועדה אמריקאית שביקרה במחנות העקורים ב-1945 וגם וועדה משותפת לאנגלים ולאמריקאים שביקרה ב-1946 המליצו להעניק 100,000 אשרות כניסה מטעמים הומניטריים אולם הבריטים סרבו.

בלית ברירה פנו הפליטים לעלייה בלתי חוקית. הם נאלצו להתחמק מהשלטון הצבאי האמריקאי ששהה באירופה. לאחר מכן נאלצו לעלות בספינות מעפילים שלא התאימו לכמות הנוסעים הרבה, וכך להגיע לא"י. הבריטים כלאו את הפליטים במחנה עתלית, ומקיץ 1946 הם גירשו את העולים למחנות מעצר בקפריסין. אוניית המעפילים 'אקסודוס' הייתה הראשונה שהוחזרה לגרמניה והפרשה שתועדה בתקשורת העולמית הציגה את הבריטים באור שלילי. עם קום המדינה עלו שרידי השואה ממחנות העקורים לארץ ישראל.

הכחשת השואה

בישראל יש דגש רב ללימוד נושא השואה, אולם בעולם צעירים רבים לא יודעים כלל על קיומה של השואה, ויש כאלה שאף מכחישים אותה. רוב המכחישים לא טוענים שלא הייתה כלל שואה, אלא טוענים שכמות הנרצחים הייתה קטנה בהרבה משישה מיליון. ו/או לא הייתה תוכנית מסודרת להשמדת היהודים דווקא, אלא יהודים רבים נהרגו במהלך המלחמה כמו שקרה גם לאזרחי מדינות אחרות באירופה.

מדובר בתופעה שולית של הכחשת שואה, ובחלק מהמדינות היא אסורה על פי חוק.

מניעי ההכחשה הם: אנטישמיות ו/או רצון לטהר את שמן של המדינות השותפות. בחברה הערבית המניע הוא התנגדות למדינת ישראל שהשואה נתפסת כהצדקה להקמתה.

ובנימה אישית לסיום: אולי הסיכום שערכתי עוזר לקבל תמונה כללית על השואה, אך חובתנו המוסרית היא לזכור! לזכור לא רק למבחן הבגרות, אלא זיכרון כזה שמשפיע על עיצוב זהותנו הלאומית והאישית, עיצוב רוח האדם שבנו, עיצוב אמונותינו. בהצלחה!

הסיכום עזר לכם? פרגנו בווטצאפ 054-4918480